

Теорія екологічної освіти (сукупність принципів, ідей, узагальнень) та її філософія (сутність, загальні закони розвитку, методологія) мають значні паралелі та взаємопроникнення. Розширення полів бачення в філософії та теорії екологічної освіти є опорою зрушень в організації та оновленні змісту всіх рівнів освіти з новими якісними ефектами гуманізації, **екологізації** в національній психології та суспільній свідомості в Україні. Екологічна освіта, як впорядкована так неупорядкована, загальна та спеціалізована, різнорівнева за ємностями та інформаційною і емоційно-мотиваційною зумовленістю система поширення та сукупність знань і настанов, характеризує: 1) певні особистісні та масові, суспільні здобутки; 2) особливості професійної діяльності та громадської активності; 3) формування екологічних настанов у масовій свідомості та суспільній психології.

Усвідомлення природи як неминущих людських та національних цінностей вимагає зусиль науки, освіти, засобів масової інформації, спрямованості їх на оптимістичне бачення світу, діяльності в ньому, усунення негативних проявів індивідуальної та масової поведінки, формування екологічної культури, етики, моралі в широкому загалі.

Література

1. Бодалев А. А. Психология о личности/Бодалев А. А. – М.: Изд-во МГУ, 1988. – 188 с.
2. Вебер Э. А. Структура целостного отношения к природе/Проблемы природоохранного образования и воспитания. – М.: Наука, 1982. – С.26-33.
3. Грачева В. И. Педагогические условия формирования экологических убеждений как компонента научного мировоззрения учащихся: автореф. дис. ...канд. пед. наук / Грачева В. И.– М.: 2001. – 20 с.
4. Концепція екологічної освіти України/Збірник наказів МОН України. – 2002. – № 7. – С.4.
5. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность/Леонтьев А. Н. – М.: Политиздат, 1977. – 304 с.
6. Маркович Д. Социальная экология. – М.: Просвещение, 1993. – 152 с.
7. Психологический словарь/Под общ. ред. А. В. Петровского.- 2-е изд. исправ. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
8. Психология и педагогика развития личности: Монография/Под ред. Е. Н. Шиянова, С. В. Бобрышова и др. – М.: «Илекс», 2002. – 568 с.
9. Психология ощущений и восприятия: изд-во 2-е/Под ред. Ю. Б. Гинннрейтер, В. В. Любимова. – М.: ЧеРо, 1999. – 610 с.

Стаття надійшла до редакції 10.11.2010 р.

УДК 378.14: 371.13.03(043.3)

Сидоренко Т. Д.

викладач

Пономаренко Т. В.

викладач

Криворізький державний педагогічний університет

ДО ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті розглядаються важливі професійно-педагогічні якості вчителя та ступінь їх значущості для студентів у формуванні їхньої педагогічної культури.

Ключові слова: педагогічна культура, моральність, духовність, комунікативність.

В статті розглядаються важливі професійно-педагогічні якості вчителя і ступінь їх значимості для студентів в формуванні їх педагогічної культури.

Ключові слова: педагогічна культура, моральність, духовність, комунікативність.

The article deals with the professional-pedagogical qualities of the teacher and degree of their importance for students in formation of their pedagogical culture.

Keywords: pedagogical culture, morality, spirituality.

Постановка проблеми. Вся педагогічна класика оцінює особистість учителя як вирішальний фактор виховання молоді. Ще Платон писав, що посада «вчителя набагато вагоміша за найвищі посади в державі» [4, с.241]. К. Д. Ушинський стверджував, що у вихованні все повинно базуватися на особистості вихователя, «оскільки виховна сила виливається тільки з живого джерела людської особистості» [5, с.39]. О. В. Духнович називав учителя сіячем, що «засіває зерном добру ниву; якщо він посіє там пшеницю, пшениця і вродить, а якщо посіє кукуль, то що інше зійде, як не кукуль?» [2, с.518]. Тільки в живильній атмосфері культури можливо виховати людину, яка прагне до самореалізації та володіє почуттям суспільної відповідальності, яка вміє критично мислити та цінувати духовні й матеріальні багатства, накопичені людством, вміє поважати особистість, чуйну до постійних змін у світі та здатну творчо збагатити його. Ці процеси пов'язані з вихованням, школою, яка має виконати свою культуротворчу функцію.

Мета статті полягає у розгляді важливих професійно-педагогічних якостей вчителя та ступінь їх значущості для студентів у формуванні їхньої педагогічної культури.

Аналіз досліджень і публікацій з досліджуваної проблеми засвідчує, що питання професійно-педагогічної підготовки вчителя, у тому числі й виконання культуротворчої функції, вже розглядалися П. П. Блонським, А. С. Макаренком, С. Т. Шацьким, В. О. Сухомлинським. За останні роки помітно зріс інтерес дослідників до проблеми, яка вивчається, у зв'язку з соціокультурними тенденціями в суспільстві. Різноманітні аспекти культуротворчої діяльності людини розглядаються в працях філософів А. І. Арнольдова, Є. А. Баллера, М. М. Бахтіна, В. С. Біблера, Н. С. Злобіна, В. І. Кременя, В. М. Межуєва, В. С. Семенова та ін.

Велике значення в професійно-педагогічній підготовці вчителя мають роботи О. А. Абдуліної, Є. С. Барбіної, О. С. Белкіна, Є. О. Гришина, О. А. Дубасенюк, Л. І. Духової, В. К. Єлісеєвої, С. Б. Єлканова, І. А. Зязюна, В. А. Кан-Каліка, В. В. Краєвського, Н. В. Кузьміної, О. Г. Мороза, Н. И. Нариманидзе, А. Д. Сазонова, В. А. Семиченко, С. О. Сисоєвої, В. О. Сластьоніна, О. С. Цокур, О. С. Шербакова та ін., у яких поряд з питаннями загально-педагогічної підготовки розглядаються проблеми етичної, моральної культури вчителя та його професійної майстерності.

Особливий інтерес в аспекті нашої теми становлять праці В. Андрущенко, Н. М. Бавченкова, О. В. Барабанщикова, Т. Ф. Білоусової, В. Н. Блинова, М. М. Букача, В. К. Буряка, І. Відта, Є. Б. Гармаш, В. М. Грицькової, Т. В. Іванової, І. Ф. Ісаєва, Н. Б. Крилової, Т. Леонової, Л. С. Нечепоренко, В. В. Радуга, О. П. Рудницької, П. М. Щербаня та ін., які присвячено різним аспектам культури особистості, в тому числі, й шляхам її формування в різних сферах навчально-виховного процесу у вищому педагогічному навчальному закладі та за його межами, зроблено спроби визначення змісту, форм та методів виховання культури молоді в системі освіти.

Виклад основного матеріалу. У наш час учителя визнано «основною рушійною силою відродження та створення нової національної системи освіти», «довіреною особою суспільства, якій воно довіряє найдорожче - своїх дітей» [3]. Нове розуміння ролі людського фактору в соціальному житті, перехід з предметного на **особистісно-орієнтоване** навчання ставить перед вищими педагогічними навчальними закладами завдання підготовки вчителів, яким був би властивий високий рівень **сформованості** педагогічної культури. Є. В. Бондаревська зазначає, що «культура — це сфера людської свободи, творчості, духовності, пошуку сенсу людського життя. Культура пропонує сучасній молоді безліч програм і моделей поведінки, освіта повинна допомогти їй це усвідомити, **відрефлексувати** та обрати свій варіант культурних цінностей, який не заважає загальнолюдській моралі та ідеалам національної культури. Створення культурного середовища освіти є пріоритетним напрямком реалізації культурологічного підходу» [1, с.11].

Наші спостереження показали, що не лише студенти, а навіть досвідчені вчителі часто зводять свої професійні якості, головним чином, до майстерності у таких напрямках: знання свого предмету, вміння творчо **побудувати** урок, вести виховну роботу з учнями класу. Лише невеликий відсоток учителів назвали низку якостей, які вважають за необхідне розвивати у себе: доброзичливість, вимогливість, справедливість, витримку, рішучість, тактовність, дотепність, спостережливість, ораторські здібності. Але в поле зору не потрапляє велика кількість якостей особистості, які є обов'язковими складовими педагогічної культури вчителя.

П. М. Щербань і П. Щербань зазначають, що «педагогічна культура є важливою складовою частиною професійної і загальної культури вчителя, яка характеризує ступінь глибини і ґрунтовності оволодіння знаннями з історії педагогіки, педагогічної теорії в її постійному розвитку, педагогічної майстерності, педагогічної техніки, культури спілкування з урахуванням вікових особливостей учнів та в нерозривному зв'язку з життям; адекватний, максимально повний вияв індивідуального потенціалу вчителя в **творчій** реалізації знань, умінь і навичок, що забезпечує високий кінцевий результат **професійно-педагогічної діяльності**» [6, с.71].

Визнаючи вирішальне значення соціально-економічної обстановки в країні, яка визначає реальний престиж освіти, професіоналізму кожного

члена суспільства, ми, однак, вважаємо, що від морального вибору кожного вчителя, вихователя, і, **безумовно**, батьків залежить, чи стане наше суспільство моральним, а звідси - стабільним і процвітаючим. Як би то не було, але в усі часи вчителю належала роль морального «асенізатора», який **очищає** людство, дитячі душі від усього брудного, непотрібного, що **заважає** жити у злагоді зі своєю совістю, поважати передусім себе.

На особливу увагу заслуговує духовність, яка завжди розглядалась як вершина, ідеал морального розвитку особистості, до якого потрібно прямувати. Це поняття прийшло до нас із релігійного побуту, але у вітчизняній традиції воно використовується не тільки у зв'язку з релігійними поглядами та почуттями. У нашому суспільстві духовність асоціюється з освіченістю, інтелектуальністю. Ми розглядаємо духовність як найвищий вияв вічного, яке **передає** з покоління в покоління уяву про призначення людини, віру в добро та його перемогу, здатність до безкорисної творчої **самореалізації**.

До **особистісно-педагогічних** якостей, що пов'язані з природними нахилами, відносимо благородність особистості. Вона означає повагу, великодушність, відсутність чванливості, легкість у спілкуванні, однакову увагу до всіх людей незалежно від віку та суспільного становища, інтелектуальних та моральних якостей, і все це у поєднанні з почуттям власної гідності. У всьому природність, відсутність штучності та скромність у вищому вияві. Благородна простота - вищий показник культури вчителя.

Відвергість учителя забезпечує довіру до нього з боку тих, хто вчиться, без якої не може бути розвитку особистості. Скульптору дитячої душі повинні бути властиві чіткість вчинків і спонукань. Діти дуже точно відчують будь-яку фальш та нещирість у поведінці та мові вчителя. Такому вчителю не довіряють, тим більше, не йдуть за ним. Справжнього вчителя завжди відрізняє вміння спілкуватися з дітьми та їхніми батьками, колегами. **Комунікативність** є важливим якісним показником у структурі особистості вчителя.

Проблема спілкування розглядається багатьма вченими (Л. М. Архангельський, О. О. Бодальов, В. А. Кан-Калік, А. Г. Ковальов, О. О. Леонт'єв, А. В. Мудрик та ін.) і трактується як процес передачі інформації від одного об'єкта до іншого з метою встановлення розуміння між ними або як процес взаємодій, здійснення контактів між людьми. Спілкування визнається умовою формування та розвитку як суспільства, так і особистості. У спілкуванні здійснюється раціональний, емоційний та вольовий взаємовплив індивідів, виявляється спільність настроїв, думок, поглядів, досягається взаєморозуміння, здійснюється передача та засвоєння манер, звичок, стилю поведінки, створюються згуртованість та солідарність.

У педагогічній діяльності спілкування виступає не тільки як **особистісна**, але, головним чином, як **професійно-особистісна** якість педагога, за наявності в нього високої комунікативної культури, яка спирається на **природне** людське спілкування. Саме спілкування особистості може забезпечити

ти продуктивність педагогічної діяльності. Для вчителя з високим рівнем сформованості педагогічної культури властива відвертість, доступність; йти назустріч дітям, і дорослим з «розкритими обіймами». Такий учитель дарує душевну увагу своїм вихованцям.

У групі професійно-педагогічних якостей, які формуються в процесі фахової підготовки, провідною є любов та повага до дітей, що ми розглянули вище, інтерес до педагогічної професії. Дитина цікава вчителю не як об'єкт, на який спрямована його діяльність, а як особистість зі своїми радощами та бідами. Будувати відносини з дітьми на позитивних емоціях, встановлювати та підтримувати контакт з ними дозволяє вчителю наявність педагогічного такту, який став предметом дослідження багатьох психологів і педагогів (А. І. Бардін, М. І. Болдирев, Є. А. Гришин, Д. Ф. Самуйленков, І. В. Страхов, Г. С. Прозоров, І.І., та В. Н. Чернокозови та ін.). Такт - це моральна категорія, яка допомагає регулювати взаємовідносини людей, щоб у найскладніших ситуаціях зберігалась повага до людини. На нашу думку, педагогічний такт відрізняється від загального поняття тим, що означає не тільки властивості особистості вчителя (повага, ввічливість), але й уміння обирати правильний підхід до того, хто вчиться, тобто це виховний, дієвий засіб впливу на дітей з метою їхнього позитивного розвитку. Ми розглядаємо педагогічний такт як властивість особистості вчителя, що забезпечує почуття міри у взаємовідносинах з оточуючим середовищем, допомагає встановлювати продуктивний стиль спілкування з кожним учнем (у тому числі з «важкими»).

Висновок. Значущість викладених вище якостей особистості вчителя особливо зростає в умовах нових процесів у суспільстві. У дитячому колективі вони підтримуються поряд з відносинами співробітництва та правильними вимогами вчителя. Тому освіта, якщо вона за змістом і багатством форм стає культуротворчою, націлена на нестандартні, евристичні, пошукові засоби й методи формування культури майбутнього вчителя, що спираються на потреби, ініціативу й пошук самих студентів.

Література

1. Бондаревская Е. В. Гуманитарный статус личностно-ориентированного образования // Е. В. Бондаревская // Славянская педагогическая культура. - 2007. - № 6. - С.7-13.
2. Духнович О. В. Народная педагогика в пользу училищ и учителей сельских / О. В. Духнович // Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки. - К.: Радянська освіта, 1961. - С.518-519.
3. Концепція національного виховання // Освіта. - 1994. - 26 жовтня.
4. Платон. Сочинения: В 3 т. - М.: Мысль, 1972. - Т.3. - 687 с.
5. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання / К. Д. Ушинський // Вибр. пед. твори: У 2 т. - К.: Рад. школа, 1983. - Т.1. - С. 192-472.
6. Щербань П., Щербань П. Педагогічна культура - фундаментальна основа професійно-педагогічної діяльності майбутніх учителів / П. Щербань, П. Щербань // Вища освіта України. - 2005. - № 1. - С.66 - 74.

Стаття надійшла до редакції 6.10.2016р.